

Bálint Imre *

Vizuális kultúra

■ Nemrégiben külföldi híradások szinte mindegyikében szerepeltek a Távol-Kelet különböző fejlődési adatai, amelyekben helyet kapott az építészet, az épített környezet is. Szinte hihetetlen, hogy ezek szerint az újonnan létesülő épületek átlagéletkora 17–19 évre tehető. Sajnos ez számomra a negatív értékeket is jelentős mértékben hordozó úgynevezett fogyasztói társadalom megjelenését jelenti immáron szakmánk területén is.

A felnövekvő generáció jelentős részben komolyan befolyásolt a számítógépeken és az okostelefonokon kapott információhalmaztól. Ez még inkább érvényes a felnőttekre. Hozzáteszem, az előbb említett eszközök hallatlanul fontosak és nélkülözhetetlenek, de nem helyettesítik a gondolkodást, az önálló véleményt és különösképpen nem az ízlésvilágot. Mindezt előrebocsátva, néhány gondolat rögzítését tartom szükségesnek ahhoz, hogy az egyre nagyobb információs háttérrel és tudáslehetőséggel, ezek ki- és felhasználásával a jó irányba haladjunk előre.

Az építészet a művészet és a mérnöki tudományok határán végzett komplex alkotói tevékenység.

Egy épület létrehozatalában ugyanolyan fontos az építészettörténeti tudás, a kortárs példák ismerete, a kreatív alkotói személyiség és képesség, mint a műszaki ismeretek magabiztos alkalmazása, valamint meghatározó bizonyos társadalmi, szociológiai és környezeti összefüggések felismerése is. Az ilyen alkotótevékenységre összetettsége révén kevesen képesek, ezért lenne szükség az építészek és az építészet nagyobb elismerésére, elfogadottságuk és társadalmi presztízsük megerősítésére. Nem várható el, hogy az építészek munkájukkal az egész építési folyamatot és területet lefedjék, de mint a környezet alakításának megálmodói, tervezői, jogosultak az élen állva a projektek egész megvalósulási folyamatában részt venni, azt koordinálni, a minőséget felügyelni és számon kérni úgy, hogy közben a folyamatban részt vevő összes szakember munkáját, szaktudását maximálisan elismerjék.

Az épített környezeti nevelés célja a tudatos és felelős térhasználat és téralakítás elősegítése, vagyis hogy a felnövekvő generációk képesek legyenek aktívan befolyásolni hétköznapi környezetük minőségét.

Az épített környezet jelentős hatással van az életminőségünkre, a viselkedésünkre, az identitásunkra és a társas kapcsolatainkra, ugyanakkor ezeket a tereket mi magunk is aktívan alakítjuk a hétköznapi tevékenységeink során. Ezt felismerve egyre több kezdeményezés születik, amely az épí-

tett környezet iránti érzékenyítésre irányul. Pedagógusok, építészek, urbanisták kezdeményeznek országsszerte lokális gyakorlatokat, amelyek mind a tartalmi súlypontokban, mind a megvalósulás helyében sokszínűséget mutatnak. A fizikai környezettel kapcsolatos tudás átadása, az épített terekben megnyilvánuló kulturális és társadalmi értékek iránti figyelem felkeltése, illetve a környezet alakításában való társadalmi részvétel elősegítése azok az alapvető célok, amelyek ezeket a kezdeményezéseket összekapcsolják.

Az épített környezet aktív és tevékeny megismerésének, a tér- és környezetkultúrának nagyobb szerepet kell szánni a vizuális nevelésben.

Előzőekből következik, hogy teendők mutatkoznak nevelésünk terén is. A nemzetközi pedagógiában egyre nagyobb teret kap az épített környezeti nevelés, hazánkban pedig pillanatnyilag ott tartunk, hogy a közvélemény számára a kőműves és az építész azonos személy.

Kormányzatunk – hallgatva hozzáértő tanácsadóira – elhatározta, hogy országos szinten megkísérli a dolgokat úgy irányítani, hogy oktatásunk terén is kedvező fordulat jöjjön létre.

Ezzel kapcsolatban 2015–16-ban fontos határozatok láttak napvilágot, amiknek alapja egyfelől a felismerés, hogy az építőművészettel és tágabban a környezetkultúrával való foglalkozás egyszerre fejleszti a vizuális készségeket és az alapvető XXI. századi kompetenciákat, mint a kreativitás és innováció, kritikus gondolkodás, problémamegoldás, döntéshozás, állampolgári ismeretek, kommunikáció, együttműködés és csapatmunka, önismeret és önszabályozás. Másfelől az urbanizációs folyamatok és az épített környezet alakításában való állampolgári részvétel előtérbe kerülése erősíti az épített környezettel kapcsolatos kompetenciák fejlesztését. A térérzékelés, a térhasználat és a téralakítás képességei fejlesztésének, valamint az épített környezettel kapcsolatos ismeretek átadásának az oktatás és nevelés részét kell képeznie már a legkisebb kortól, hogy a felnövekvő generációban kialakuljon a minőségi környezet iránti igény, illetve az esztétikai és társadalmi kérdések iránti érzékenység.

Ezért kívánatos, hogy az épített környezeti nevelés módszertana, alapvető ismeretanyaga és a benne rejlő pedagógiai lehetőségek az óvodapedagógusok számára is hozzáférhetőek legyenek.

A Magyar Építész Kamara felvállalta ezen feladat alapjai szakmai oldalának megteremtését. Világossá vált, hogy két párhuzamos teendősort kell elindítani:

Az egyik az óvodapedagógusok gondolkozásának, szemléletének kiterjesztése a vizuális kultúra befogadására és közvetítésére a gyermekek felé.

A másik szál a felső szintű oktatás keretein belül történő, előzőekhez hasonló gondolatvilág megértetése, fontosságának elfogadtatása a pedagógusképzés során.

Mindkét irány elindításához komoly anyag áll rendelkezésre, másrészt szervezetek és ezeken belül rendkívül alkalmas személyek az első lépésekhez szükséges tevékenységsort képesek végigvinni a jövőben szervezeten folytatandó felsőoktatási képzésben történő részvétellel együtt.

Rendkívül fontos, hogy az óvodás korú gyermekek igen konstruktív, nyitott gondolkodásmódja kibontakoztatható, fejleszthető legyen. Az óvodai foglalkozások keretén belül indirekt módon terjedhessen korunk társ-művészeteinek befogadására való képesség kialakulása, mindemellett természetesen ezek hivatottak a felnőttkori nyitott gondolkodás alapjainak megteremtésére is.

2016 elején a GYIK Műhely munkatársai 9 különböző megyei óvodában tartottak délelőtti foglalkozásokat.

A Területi Építész Kamarák ajánlásával került kiválasztásra a 9 helyszín az ország különböző megyéiben, ahol az oda utazó kollégák délelőttönként a legkülönbö-

zőbb anyagokkal a legérdekesebb formavilágot állították elő a gyerekekkel.

Meglepően nagy sikerű volt a tevékenység mind az óvodapedagógusok, mind a felügyeleti szerveik részéről kapott visszajelzés szerint. De leginkább jó volt látni azt, hogy a gyermekek miként reagáltak ezekre a feladatokra, milyen boldogan és nyitottan, felszabadultan végeztek tevékenységüket papírszalagokkal, papírlapokkal, hurkapálcával, agyaggal, gyurmával, ragasztóval, festékekkel, természetesen a felsorolt anyagokkal foglalkozásként külön-külön.

A foglalkozásokat Terbe Rita Pro Architectura díjas építész, Eplényi Anna PhD tájépítész-rajztanár, Szentandrás Dóra építész, Barta Fruzsina építész, Tóth Borbála MKE képzőművész hallgató tartották, amit ezúton is, mind a megyék, mind a saját nevemben nagyra értékelve köszönöm.

Mindezek mellett Pataky Gabriella PhD az ELTE TÓK

szintű kiterjesztése óvónők számára,

- egy komplex (továbbképzési) program nyújtása, melynek keretén belül a pedagógusok elmélettel kiegészített, de hangsúlyosan gyakorlati tapasztalatokat kapnak,

- a továbbképzés konkrét időtartamán túlnyúló, átfogó továbbképzési rendszer kiépítése.

A program kulcsszavai:

kreatív tér, kortárs téri kérdések, anyaghasználat és tapasztalás, személyes élmény

Szolnok – Hódvárak – Barta Fruzsina, Tóth Borbála

Vizuális Nevelési Tanszékén folytatott munkájával olyan vázlatot állított össze, melynek mentén a vizuális képzés alapja a felső szintű oktatás területén, országos szinten megteremthető. A jelzett két tevékenységi vonal koncepcionális vázlatát bemutatva látható, hogy a kifejtett erőhatások vektorai azonos irányba, az ország felnövekvő nemzedéke vizuális kultúrával kapcsolatos befogadóképessége, nevelése irányába hatnak.

Egyik feladat tehát az óvodapedagógusok, tanítók gyakorlatorientált továbbképzési programjának megteremtése. Ennek tervezete a következő:

Cél:

- az óvodapedagógusok nyitottá és befogadóvá tétele a téri vizuális kultúra iránt,

- téri vizuális kultúra gyakorlatorientált, országos

Főbb paraméterek:

– célközönség: országos szinten a hazai óvodapedagógusok, tanítók.

– A programban részt vevő szervezetek:

GYIK Műhely – fő szervező, házigazda, programalkotó, foglalkozásvezető,

KULTÚRAKTÍV, ELTE TÓK Vizuális Nevelési Tan-
szék programalkotó, foglalkozásvezető,

program iránt érdeklődő építészek.

– A program időtartama: 4 nap (2 nap GYIK Műhely, 2 nap további szervezetek).

– A programunk 3 alappillére:

1. a továbbképzés két tucat gyakorlati feladatmegoldással,

2. weblap – digitális ötlettár térbeli feladatokkal (lásd a www.gyik365.hu),

3. konferencia – visszacsatolás, saját jó gyakorlat megosztása.

1. Továbbképzés:

– A képzés során az óvodapedagógusok (helyi) építésszel közösen (max. 40–60 fő) alkotnak, új anyagokat, technikákat ismernek meg a TÁJ-TÉR-TÁR kiadvány 40 inspiráló feladata alapján, majd ezután a pedagógusok intézményükben foglalkozásokat tartanak, további kollégákat bevonva közösen alakítják tovább az ötleteket. Mindebben téma nem „építészet”, sem a passzív „építészettörténet”, hanem az absztrakt tér, az interaktív térformák, térfjátékok, mobil terek, óvodai/iskolai teresedések – térátalakítások, saját tereink, szabad tér, utca, narratív városi terek stb.

2. Weblap

– A minél nagyobb társadalmi „terítés” érdekében az online hozzáférés is nagyon fontos, amelyen a program és a feladatok gazdag képekkel dokumentálhatók; illetve a továbbképzés után a résztvevők az elkészült feladataikat is ezen a felületen publikálják.

3. Konferencia(ák)

– Lényege a „megismert” téri formakincs továbbításának tapasztalatai a továbbképzés után mintegy háromnegyed évvel, a részt vett pedagógusok beszámolója és új ötleteinek bemutatása, egymás erősítése, szakmai ellenőrzése.

Első lépések

– levelező csoport létrehozása a témában már illetékes kollégákból, csapatokból, szervezetekből,

– egyszerű honlap, információs platform létrehozása a további koordinációhoz,

– www.365.hu adatbázis létrehozása, kb. 100 jól működő téri feladattal,

– vidéki óvodák – iskolán kívüli szervezetek, kreatív építészek felkutatása,

– cikkek közlése a célirányos folyóiratokban,

– operatív pénzügyi, szervező csapat felállítása.

A programban részt vevő szervezetek:

A GYIK Műhely szívesen vállalja a házigazda-erő szerepkörét, különös tekintettel programalkotó, foglalkozásvezetői oldalról; de aktívan számít azokra a civil, önszerveződő csoportokra, lelkes kollégákra, akik saját területükön is ezt a szemléletet vallják, terjesztik, aktívan gyakorolják: KULTÚRAKTÍV, ELTE-TÓK, MOKKA, Tatai Mária, Cseh András, Belezna Éva, Kern Orsolya, Budaörsi 2040 csoport és az Építő Játékok 2. kiadvány szerzői. Mindezt jól egészíti ki a települések, helyi lakóközösségek gyakorló építészei.

Pataky Gabriella összefoglalója szerint a XXI. századi vizuális tapasztalás és látványértelmezés, a képi fordulat (MITCHELL, 1994) bekövetkeztével a vizuális kultúra jelentősége óriási, az információk nagy részét vizuálisan

fogadjuk be, bebizonyosodott a vizuális és a tapasztalaton, cselekvésen nyugvó tanulás hatékonysága. Vizuális képességkutatásaink sajnos nem igazolják ezen modellek egységes hangsúlyosságát a közoktatásban.

Felmérhetetlen sebességgel változó világunkban nem információk tanításával/tanulásával, inkább az alkalmazkodó- és a problémamegoldó képesség fejlesztésével vehetjük fel a versenyt. A kulcskompetenciák fejlesztése az épített környezeti neveléssel komplex lehetőségeket kínál, elég csak szemügyre venni a művészetek, az építőművészet speciális nevelő hatásainak rendszerét (BODÓCKY 2010): egyszerre fejleszt a mindennapi életben a kisgyermekekre is vonatkoztatható nélkülözhetetlen elemeket, amilyen az érzelembizonyosság/érzelmi gazdaság, együttműködés, kommunikáció, kreativitás, kritikai gondolkodás, ismeretszerző képesség, önismeret, önszabályozás (GAUL, 2011). A kortárs művészet hatásrendszeréhez hasonlóan gátolja a gyerekek saját koruktól való elidegenedését is, támogatva saját környezetük iránti felelősségtudatukat (PATAKY-WAGNER, 2013).

Kulcskorosztály a pedagógusképzésben részt vevő egyetemisták, akik diplomájuk megszerzése után multiplikátor szerepben képesek alkalmazkodni és erre az alkalmazkodásra megtanítani a gyerekeket, ahol a bizonytalan jövő, az állandó változás közepette már nem az ismeretanyag átadása, hanem a problémamegoldás kerül a nevelés fókuszába (PATAKY, 2012).

A megfelelő előrelépés érdekében azonban egyszerre három generáció fejlesztése szükséges: a kisgyermeké,

a pedagógusé és a leendő pedagógusé. Ha a legfiatalabb korosztálynak lehetőséget adunk a kortárs építészeti kultúra, saját épített környezetük tudatos megismerésére, a következő generációk már nemcsak környezetük jelenségei iránt válnak nyitottabbá, de annak igényes alakításához is hozzájárulnak.

A gyerekeken túl határozott irányvonalat kell mutatni az őket oktató leendő pedagógusoknak, az óvó-, tanító- és tanárképzős hallgatóknak a felsőoktatásban, de nagy hiba lenne figyelmen kívül hagyni a már a pedagóguspályán dolgozó felnőtt korosztály tagjait, akik mindennapi teendőik terheinek súlya alatt maguktól már biztosan nem az épített környezeti nevelés megismerésébe fektetnének energiát, de megfelelő kapcsolatok kiépítésének lehetőségével, vonzó továbbképzési formák felajánlásával, túlmutatva a kormányrendelet célkitűzésén, a terepen dolgozó pedagógusok bevonása is lehetséges. Építészeti számára indított, akkreditált továbbképzési szervezésének lehetőségét keressük az ELTE TÓK Vizuális Nevelési Tanszék és a KultúrAktív Egyesület kooperációjában, a GYIK Műhely bevonásával és a Magyar Építész Kamara együttműködésével.

* A tanulmány társszerzői: dr. Pataky Gabriella művészetpedagógus; Eplényi Anna tájépítésmérnök; Szentandrás Dóra építésmérnök; Terbe Rita építésmérnök; Tóth Eszter művészettörténész; Barta Fruzsina építész; Tóth Borbála képzőművész hallgató